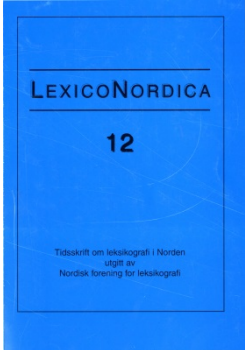


LexicoNordica

Forfatter:	Sven Tarp	
Anmeldt værk:	Zita Hollós: <i>Lernerlexikographie: syntagmatisch. Konzeption für ein deutsch-ungarisches Lernerwörterbuch</i> . Lexicographica. Series Maior 116. Tübingen: Niemeyer 2004.	
Kilde:	LexicoNordica 12, 2005, s. 323-331	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Sven Tarp

Zita Hollós: *Lernerlexikographie: syntagmatisch. Konzeption für ein deutsch-ungarisches Lernerwörterbuch*. Lexicographica. Series Maior 116. Tübingen: Niemeyer 2004.

Denne nye bog i Lexicographica-serien *Series Maior* er resultatet af en doktorafhandling. Forfatteren er ungare med erfaring i praktisk ordbogsarbejde, og formålet med afhandlingen har været at lave et koncept til en tysk-ungarsk syntagmatiske ordbog med henblik på ungarske tysklørnere. Konceptet er teoretisk udviklet ud fra H.E. Wiegands leksikografiske teori. Selv om Wiegand ikke direkte kan drages til ansvar for en anden leksikografs arbejde, er det dermed en chance for at afprøve den praktiske anvendelighed af hans leksikografiske teori – ikke mindst fordi Wiegand ifølge forordet har stået til rådighed med »konstruktiv og inspirerende kritik«. Resultatet falder ikke positivt ud. Det viser, hvordan den lingvistiske tilgang, der gennemsyrrer Wiegands teori – selv om han principielt anerkender leksikografien som en selvstændig videnskabelig disciplin – sætter sig igennem og bringer forfatteren ud på lange vandringer med utallige farer og faldgruber, der kunne have været undgået med et andet teoretisk landkort og kompas.

Allerede i det indledende kapitel (kapitel 0), hvor forskningsprojektet begrundes, bliver det klart, at det frem for alt er en lingvistisk interesse, der har motiveret projektet, nemlig »problematikken med hensyn til kollokationers afgrænsning fra frie ordforbindelser« (s. 1). Først i anden omgang kommer forfatterens personlige interesse i »udvikling af nye og innovative koncepter for tosprogede ordbøger (frem for alt tosprogede lørnerordbøger)« (s. 2). På denne måde bliver halvdelen af løsningen (at ordbogen skal være tosproget) allerede givet, før problemstillingen – dvs. brugernes behov i forbindelse med sprogindlæring – er ordentligt belyst og formuleret. En sådan indgangsvinkel vil næsten automatisk skaffe forfatteren ekstra problemer på halsen.

Bogens første egentlige kapitel (kapitel 1) er på mange måder et af bogens bedste. Det giver en kort oversigt over den tysk-ungarske og ungarsk-tyske leksikografis historie og afdækker herefter alvorlige mangler i de eksisterende tysk-ungarske ordbøger med hensyn til syntagmatiske data. Det spørgsmål, man som læser umiddelbart stiller sig, er imidlertid, hvorfor forfatteren i den grad fokuserer på denne problemstilling. Hollós har indtil dette punkt ikke påvist de kommende

brugeres behov for netop denne type data, men alene sin egen interesse i temaet. Det virker allerede temmelig snørklet. Kun til allersidst nævnes det en passant, at den tænkte ordbog skal give hjælp til sprogproduktion.

Kapitel 2 kaster ikke meget lys over sagen. Kapitlet starter med en kort oversigt over en række ordbogstyper opdelt efter forskellige kriterier såsom antal sprog, brugernes modersmål, formål (almen- og specialordbøger) osv. Oversigten ender med en nærmere omtale af en særlig type specialordbøger, nemlig de engelske *dictionaries of style*, dvs. konstruktionsordbøger, der blandt andet indeholder data om syntagmatik. Hollós konstaterer herefter, at den planlagte ordbog er en stilordbog. Så langt så godt: Der er stadig ikke faldet et ord om den påtænkte brugergruppe og dennes behov. Det bødes der dog lidt på med følgende spørgsmål:

1. Wie lässt sich die Notwendigkeit eines Stilwörterbuchs für Fremdsprachenlerner begründen?
2. Soll das produktionsbezogene Stilwörterbuch für Deutschlerner ein- oder zweisprachig konzipiert werden?
3. Welche Konsequenzen für die Wörterbuchkonzeption hat der Sachverhalt, dass das Wörterbuch vor allem bei der Textproduktion von Nutzen sein soll?
4. Ist es sinnvoll, wenn in einem zweisprachigen produktionsbezogenen Stilwörterbuch neben Kollokationen auch freie Wortkombinationen verzeichnet werden? (s. 18)

Det første af disse spørgsmål er metodologisk af den omvendte verden. I stedet for at tage udgangspunkt i de problemer, som en bestemt type bruger kan have i en bestemt type brugersituation, og dernæst afgøre, om og eventuelt hvordan disse problemer kan afhjælpes med leksikografiske data, tager Hollós udgangspunkt i en allerede besluttet ordbogstype for dernæst at undersøge, om den overhovedet kan bruges til noget. Og det bekræftende svar, der nærmest synes givet på forhånd, er ikke mindre underligt, idet man her får at vide, dels at hidtidige ordbøger hovedsageligt er »paradigmatisk orienteret« (hvad der vel ikke forhindrer Hollós i at lave en anden type ordbøger), dels at de eksisterende »semasiologiske ordbøger«, der trods alt indeholder syntagmatiske data, »ikke på tilfredsstillende vis kan koncentrere sig om ordenes syntagmatiske relationer«, eftersom »disse ordbøger skal kunne bruges til både reception og produktion samt oversættelse« (s. 19). Dette argument uddybes imidlertid ikke, hvad der er ganske ærgerligt, da det absolut er muligt at koncipere kombinerede produktions- og receptionsordbøger indeholdende de relevante »syntagmatiske« data

(Tarp 2004). Hvis Hollós – i stedet for tro mod Wiegands teori at tage udgangspunkt i et bestemt problem (»Suchfrage«) – havde taget udgangspunkt i de brugersituationer, hvor der kan opstå problemer for brugeren, og de deraf udledte leksikografiske funktioner, ville hun måske været nået frem til en anden konklusion.

Det andet af ovenstående spørgsmål virker lige så besynderligt som det første, eftersom man allerede i bogens titel og på de indledende sider har fået at vide, at det drejer sig om et koncept til en tosproget ordbog. Og svaret er ikke mindre besynderligt. Som et plaster på såret får vi straks at vide, at det afhænger af den specifikke »brugerkreds« til den konciperede ordbog. Denne brugergruppe er imidlertid ikke bestemt på forhånd, men bliver først afgrænset gennem besvarelsen af det nævnte spørgsmål. På den måde kan man jo få det svar, man selv ønsker. Således får vi at vide, at »i begyndelsen af sprogindlæringsprocessen bliver der reciperet meget, og at tale og skrive indskrænker sig i første omgang til reproduktiv virksomhed«. Derfor udelukkes lørnere på begynderniveau. Dernæst oplyser Hollós, at hovedmålgruppen er studerende med middel og højere tyskfærdigheder i alderen 16 til 24 år, samtidig med, at konceptet også vil tage hensyn til de »Suchfragen«, som brugere, der har forladt begynderniveauet uden endnu at være nået op på middelniveau, kunne komme op med.

Efter at have konstateret dette fortsætter Hollós sin besvarelse af spørgsmål 2 uden at tage videre hensyn til den netop definerede brugergruppe: »Hovedårsagen til tosprogligheden skal imidlertid søges i det pragmatisk motiverede kollokationsbegreb, der ligger til grund for dette arbejde« (s. 20), altså et lingvistisk og ikke et leksikografisk udgangspunkt. Problemet er, at »de hidtidige ensprogede ordbøger yder relativt god hjælp til forståelse af kollokationer, skønt de næsten ikke tager hensyn til nuanceringer hvad angår betydning, stilleje og anvendelighed, og at de interlingvale forskelle i sagens natur ikke kan inddrages« (s. 20). Især forståelsen af disse interlingvale forskelle er bestemmende for, at den planlagte ordbog skal være tosproget:

Der Ausgangspunkt bei der Sprachproduktion ist – sehr vereinfacht – das Bedürfnis, etwas angemessen mitzuteilen. Das Ergebnis einer gelungenen Sprech- oder Schreibhandlung sind Propositionen in einer bestimmten sprachlichen Form, wobei die handelnde Person sich neben lexikalischen Einheiten der grammatischen Regeln bedient, beides jedoch nicht voneinander getrennt, weil sie sich gegenseitig beeinflussen und ergänzen. Erst durch den Vergleich mit einer anderen Sprache lassen sich die Besonderheiten des Deutschen darstellen (s. 20).

Man kan være enig eller uenig med ovenstående erklæring. Allermest kan man spørge sig selv, hvordan det overhovedet er muligt at lære sit modersmål, før man har lært et fremmedsprog. Men det er altså begrundelsen for, at den planlagte ordbog skal være tosproget. Som anmelder er jeg ikke uenig i denne beslutning, men jeg ville nok have givet en noget anden og nemmere forklaring, nemlig at de tiltænkte brugere endnu ikke fuldt ud behersker tysk, og at de derfor har behov for at få bekræftet, at de rent faktisk er i færd med at udtrykke det, de ønsker.

I besvarelsen af det tredje spørgsmål kommer Hollós' lingvistiske indfaldsvinkel klart til udtryk. Forfatteren tager her udgangspunkt i Hausmanns kollokationsteori, hvorefter kollokationer defineres som to-ordsforbindelser bestående af en kerne (basis) og en kollokator. Eftersom den tilsigtede ordbog er en produktionsordbog, foreslås det på dette grundlag, at kollokationerne behandles under deres kerneord i en primær ordliste, samtidig med at der laves en sekundær ordliste bestående af kollokatorer. Argumentet er som følger:

Diese Vorgehensweise, die Kollokationen von der Basis her zu bearbeiten, ist in der Wortschatzdidaktik die onomasiologisch ausgerichtete Methode, im Gegensatz zu einer Form der Wortschatzarbeit, die vom Kollokator ausgeht, der so genannten semasiologischen Methode (s. 21).

Oversat til almensprog betyder dette, at man ved tekstproduktion tager udgangspunkt i en kollokations kerne, mens man omvendt ved tekstreception tager udgangspunkt i kollokatoren. Det er meget svært at se, hvorfor det skulle forholde sig sådan. Hvorfor skulle man slå op under *fugl*, når man ønsker at skrive *fuglen synger*, hvorimod man skal slå op under *syng*, når man vil vide, hvad *fuglen synger* betyder? Det giver ingen mening. Hollós diskuterer herefter, hvorvidt den sekundære ordliste med kollokatorer skal være ungarsk-tysk eller tysk-ungarsk. Svaret er, at en ungarsk-tysk ordliste ganske vist kunne være til fordel for den ungarske bruger, men at det for det første vil give en »uharmonisk lemmabestand«, og at det for det andet ikke kan anbefales på grund af de manglende primærkilder på ungarsk. Derfor skal kollokatorerne præsenteres på tysk med ungarske ækvivalenter. Men det går imidlertid ikke at strukturere dem i samme ordliste som kerneordene:

Bei einem deutsch-ungarischen Stilwörterbuch sollte unbedingt darauf verzichtet werden, die Kollokatoren als Lemmakandidaten anzuerkennen, weil sonst ein seltsamer Wörterbuch-Mischtyp entstehen würde, der für die Beantwortung auf Suchfragen im Produktionsprozess

hinsichtlich deutscher Basen konzipiert wurde, jedoch rezeptionsorientierte Charakteristika in Bezug auf die deutschen Kollokatoren aufweist. Weiterhin wäre dadurch die eindeutige Zweckbestimmung aufgehoben (s. 22).

Derfor skal den planlagte ordbog indeholde to tysk-ungarske ordlister, den primære med kerneord og den sekundære med kollokatorer. Endnu engang ser man, at udgangspunktet for ordbogskonceptet ikke er leksikografiske overvejelser om brugerens behov, men lingvistiske betragtninger og pragmatiske hensyn, såsom at der ikke findes noget anvendeligt korpus på ungarsk, hvorfra selektionen af kollokationerne kan foretages. Resultatet bliver – stik mod forfatterens udtrykte ønske – »ein seltsamer Wörterbuch-Mischtyp«.

På det fjerde af ovennævnte spørgsmål svarer forfatteren, at den planlagte ordbog dels skal indeholde kollokationer og dels en række såkaldt frie ordforbindelser. Men begrundelsen er atter lingvistisk og ikke den nærliggende, at en fremtidig bruger næppe kan skelne mellem kollokationer og frie ordforbindelser, især ikke når det efterfølgende på side 43 fremgår, at forfatteren selv er uenig med en anden ekspert, Hans-Peder Kromann, om, hvad der er frie ordforbindelser og kollokationer i forbindelse med det tyske ord *Kaffee*.

I de følgende delkapitler diskuterer Zita Hollós koncipering af ordbogens basis (dvs. kilder og korpus), ordbogsgenstanden (et Wiegandsk begreb) og bestemmelsen af det i ordbogen anvendte kollokationsbegreb. Navnlig det sidste er meget fyldigt. Forfatteren bygger her især på Hausmanns og Bensons kollokationsbegreber, der forenes i skøn samdrægtighed, hvorimod f.eks. John Sinclair, der har en helt anden kollokationsopfattelse, slet ikke bliver diskuteret, men dog nævnt i bibliografien med en enkelt titel. Og det samme gælder for Bergenholtz/Tarp (1994), der problematiserer hele kollokationsdiskussionen i forbindelse med ordbøger. Hollós når frem til følgende operationelle kollokationsbegreb, som lægges til grund for ordbogskonceptet:

Der Kollokationsbegriff kombiniert die englischen, vorwiegend strukturell orientierten und die deutschen, vorwiegend semantisch orientierten Theorien der Wortkombinationen mit der empirischen systematischen Methode der bereits vorgestellten statistischen Kotextanalysen (s. 39).

Dette fører i praksis til et kollokationsbegreb, hvori der indgår to-ordsforbindelser af følgende fem typer: substantiv-substantiv, substantiv-adjektiv, substantiv-verbum, verbum-adverbium og adjektiv-adverbium. En-million-dollars-spørgsmålet er, hvorfor ordforbindelser, der indehol-

der mere end to ord, og som kan volde problemer for brugerne ved tekstproduktion, ikke indgår i det forudsete koncept. Hvis man ønskede at lave en syntagmatisk lærerordbog, der skulle udmærke sig ved sin brugervenlighed, ville det mest indlysende være også at medtage denne slags ordforbindelser. Eller sagt på en anden måde: Én ting er det kollokationsbegreb, man diskuterer og tottes om inden for den lingvistiske forskning; noget ganske andet er de behov, som en bruger kan have i forbindelse med tekstproduktion. Spørgsmålet er, hvad en leksikograf skal tage hensyn til ved konception af en ordbog: lingvistikens teorier eller ordbogsbrugernes behov. Svaret er efter min mening indlysende, og derfor hviler hele Zita Hollós argumentation for sit ordbogskoncept på tvivlsomme lerfodder.

På grundlag af de foregående delkapitler forsøger Zita Hollós i kapitel 2.5 at definere den ordbogstype, som vil blive resultatet af det foreliggende ordbogskoncept. Den beskrives kort som »en tysk-ungarsk, korpusbaseret, produktionsorienteret, syntagmatisk lærerordbog med to ordlister (og eventuelt et ungarsk-tysk register)« (s. 80). Men selv om det således ligger fast, at det drejer sig om en ordbog beregnet på produktion af tyske syntagmer, forhindrer det ikke forfatteren i – ud fra de indeholdte data – at udlede, at den også er en polyfunktional ordbog, idet den samtidig kan bruges til reception, oversættelse og sprogindlæring. Dette er endnu engang den omvendte metode, som er en konsekvens af H.E. Wiegands teori, hvorefter en ordbogs funktioner og anvendelighed bestemmes ud fra dens indhold og ikke på forhånd ud fra brugernes problemer og behov i bestemte brugersituationer.

De følgende kapitler er en omfattende diskussion af ordbogens forskellige strukturer (fordelings-, mikro-, makro-, søgefelts- og mediostruktur). Det mest iøjnefaldende er her, at de forskellige strukturer ikke argumenteres ud fra de data, som det er blevet besluttet at medtage i ordbogen, hvad der ville være en logisk fremgangsmåde for en teori-baseret konceptudvikling. Tværtimod falder strukturerne stort set ned fra himlen, hvorefter Hollós omstændeligt og langtrukket forsøger at definere og navngive dem i overensstemmelse med H.E. Wiegands omfattende – og vildt overdrevne – *lingvistiske* analyse og beskrivelse af leksikografiske strukturer. Resultatet bliver et pedantisk og lidet nyskabende stykke arbejde.

Et enkelt punkt bør her kommenteres, nemlig at lemmasektionen indordnes som et delkapitel under makrostruktur. Det viser tilbage til en overstået fase i den teoretiske leksikografis udvikling. Med hensyn til antallet af forudsete lemmata kommer Hollós med nogle mildest talt overraskende overvejelser. Udgangspunktet er, at der skal være om-

kring 5.000 lemmata i den primære ordliste. Det fremgår i hvert fald på side 156, selv om hun på side 80 blot havde anført 2.000 lemmata som mål. Udgangspunktet for det ønskede antal lemmata er, at tyske børn i 5–6-års-alderen ifølge undersøgelser råder over et aktivt ordforråd på mindst 5.000 ord, hvad der også må forudsættes hos lærnere på det givne trin (middel og højere niveau). Problemet her er imidlertid, at Hollós øjensynlig forestiller sig, at den forudsete brugergruppe – dvs. lærnere mellem 16 og 24 år – kun skulle være interesseret i at formulere sig på tysk ved hjælp af det allerede opnåede ordforråd. Hvis der skal være nogen mening i, at ordbogen – eventuelt, se ovenfor – også indeholder et ungarsk-tysk register, må det jo netop være med henblik på brugere, der ikke lige kan komme på det passende tyske ord og derfor må søge en genvej via deres modersmål. Hvis man virkelig ønskede at tilfredsstille den forudsete brugergruppes behov, burde man nok operere med et noget større antal lemmata.

Til slut i bogen præsenterer forfatteren et stort antal prøveartikler. Dertil kan knyttes tre kommentarer. For det første at det tro mod tysk tradition drejer sig om en meget uhensigtsmæssig layout, der glimrer ved sit rodede helhedsindtryk og manglende brugervenlighed. For det andet at der er en række fejl, der viser, at Hollós ikke i tilstrækkelig grad behersker det tyske sprog. Og for det tredje at det endelige ordbogsprodukt til trods herfor slet ikke er så ilde – i hvert fald i forhold til tidligere ordbøger. Selv om man kunne have valgt andre løsninger, er det trods alt et anvendeligt produkt, der er blevet skabt. Alle veje fører som bekendt til Rom. Men man kan vælge den direkte rute ned gennem Europa, eller også kan man vælge en tur via Sibirien til Fjernøsten og tilbage over talrige områder med truende farer og konflikter, der kan opholde eller helt standse den ihærdige leksikograf. Zita Hollós har valgt den sidste – den Wiegandske teorier slagte vej. Og resultatet er, at hun ikke nåede frem til Roms storhedstid, men til den begyndende forfaldstid.

Hovedproblemet i Hollós' doktorafhandling er, at hun helt mangler og slet ikke forsøger at udvikle en egentlig teori om lærnere og deres leksikografiske behov i forskellige typer brugersituationer. Det er ærgerligt både for de mange ungarske tysk-studerende og for de forskere, der interesserer sig for udviklingen af den leksikografiske teori. Til sidstnævnte kan bogen desværre ikke anbefales, og førstnævnte vil næppe have anden interesse end det færdige ordbogsprodukt, hvor problemfyldt det end er. Intet er så skidt, at det ikke er godt for noget.

Litteratur

- Benson, M. 1990: Collocations and General-purpose Dictionaries. I: *International Journal of Lexicography* 3.1, 1990, 23–34.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 1994: Mehrworttermini und Kollokationen in Fachwörterbüchern. I: Schaefer, B. and Bergenholtz, H. (udg.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 385–419.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2003: Two opposing theories: On H.E. Wiegand's recent discovery of lexicographic functions. I: *Hermes, Journal of Linguistics*, No. 31. Århus: Handelshøjskolen i Århus, 171–196.
- Bergenholtz, Henning / Tarp, Sven 2004: The concept of “dictionary usage”. I: Cai Dollerup (udg.): *Worlds of Words. A tribute to Arne Zettersten*. Nordic Journal of English Studies. Volume 3, No. 1 2004, 23–36.
- Hausmann, Franz Josef 1979: Un dictionnaire des collocations est-il possible? I: *Travaux de linguistique et de littérature* 17.1, 1979, 187–195.
- Hausmann, Franz Josef 1985: Kollokationen im deutschen Wörterbuch. Ein Beitrag zur Theorie des lexikographischen Beispiels. I: Henning Bergenholtz/Joachim Mugdan (udg.): *Lexikographie und Grammatik. Akten des Essener Kolloquiums zur Grammatik im Wörterbuch 28.-30.6.1984*. Tübingen: Niemeyer, 118–129.
- Sinclair, John 1987a: Collocation: a progress report. I: Ross Steele/Terry Threadgold (udg.): *Language topics. Essays in honour of Michael Halliday*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins 1987, 319–331.
- Sinclair, John 1987b: The nature of Evidence. I: J.M. Sinclair (udg.): *Looking Up. An account of the COBUILD Project in lexical computing*. London/Glasgow: Collins, 150–159.
- Sinclair, John 1991: *Corpus. Concordance. Collocation*. Oxford: Oxford University Press.
- Tarp, Sven 2004: Reflections on dictionaries designed to assist the users with text production in a foreign language. I: *Lexikos* 14. Stellenbosch: Buro van die WAT, 299–325.

Sven Tarp
 lektor
 Center for Leksikografi
 Handelshøjskolen i Århus
 Fuglesangs Allé 4

DK-8210 Århus V
st@asb.dk